

Milena Dragičević Šešić

DIGITALNA KULTURA – ZABAVA, UMETNOST, KOMUNIKACIJA

“Interaktivna multimedija ostavlja vrlo malo prostora za maštu. Kao holivudski film, multimedijaska naracija sadrži specifične reprezentacije koje sve manje prostora ostavljaju ”unutrašnjem oku”. Nasuprot tome, pisana reč priziva slike i pobuđuje metafore koje dobijaju smisao iz čitačeve imaginacije i iskustva. Kada čitate roman, veći deo boja, zvuka i pokreta dolazi iz vas. Smatram da je potrebna ista vrsta lične ekstenzije da bi se osetilo i razumevalo šta za vaš život znači *biti digitalan*.”¹

BUJANJE NATIVIZAMA

U savremenoj civilizaciji koja se sve više karakteriše “planetarnim” osobinama: ukusom, stilom, trendovima, “čitanjem *a tempo*” (Šopenhauer), buja i snaži sve više lokalizama, specifičnosti. Umesto da dođe do homogenizacije, ujednačavanja kulturnih modela unutar većinskih ili nametnutih kulturnih identiteta (masovna kultura američkog društva namenjena srednjim slojevima čitavog sveta, omladinske potkulture i sl.), internet je omogućio brojnim “marginalnim”, specifičnim identitetima, pojedincima unutar svojih nacionalnih kultura ili većinskih kulturnih modela, da pronađu sebi partnere i grupe unutar kojih će zadovoljavati svoja interesovanja, razvijati svoje kulturne potrebe.

Mekdonaldizacija kulture ne zahteva više sociološku (kulturološku) imaginaciju – ona je tu. Narativi australskog, američkog ili latinoameričkog TV serijala tako su upakovani da mogu odgovarati ne samo “publici celog sveta”, jer to je opšti pojam, već raslojenoj publici svake pojedine kulture. Očišćeni od svega specifičnog, od svake “lokalne boje”, svedeni na osnovne ljudske situacije: procese zaljublivanja, sklapanja porodice, odrastanja i smrti... oni se mogu dešavati bilo gde i u bilo kojoj porodici sveta. Tu nema ni dilema

1 Nikolas Negroponte, *Biti digitalan*, CLIO, Beograd, 2000, str. 13.

specifičnih za pojedine kulture ili kulturne modele unutar njih. Emocije i likovi su čisti i jasni: ljubav, mržnja, sujeta, zavist, dobrota, plemenitost...

Naša svakodnevna potrošnja je takođe omeđena zahtevima globalizacije. Teško je – i samo se nostalgičnim razlozima može objasniti – preferiranje “domaće” čokolade. Najke su obaveza kao i italijanske cipele, mobilni telefon, rančić na leđima ili šanel kostim – zavisno od kulturnog modela kome pripadate...

Istovremeno, raste potreba i za “nacionalno specifičnim” – etno muzika je “cool” – i muzička industrija ostvaruje velike zarade kako na latino-američkim komercijalnim muzičkim proizvodima, tako i na “misteriji bugarskih glasova” i rumunskoj panovoj fruli.

Unifikacija s jedne (u smislu standarda, dizajna, pakovanja...) a diversifikacija s druge strane.

Internet učestvuje i u mekdonaldizaciji kulture, ali još više u njenoj diversifikaciji, razmrvljavanju na najsitnije moguće alternativne i marginalne kulturne modele. Doduše, prava kulturna razlika u korišćenju interneta nije ni nacionalne ni socijalne, već generacijske prirode. “Kada sretnem svog vršnjaka koji je otkrio CD rom, znam da ima dete između 5 i 10 godina. Ako kaže da je otkrio AOL – America Online, onda ima tinejdžera u kući. Prvo je elektronska knjiga, a drugo medij socijalizacije”, piše Negroponte.

INDIVIDUALIZACIJA

Internet je omogućio i novo pozicioniranje čoveka u svetu, dajući privid beskrajnih mogućnosti direktnog kontaktiranja bez posrednika. Sami pred ekranom otkrivamo svet bez uputstava i bez učitelja. Opredeljujemo se za igru, tempo koji nam odgovara, društvo kakvo smo oduvek želeli. Ali ta dugotrajna “hladna” komunikacija provocira i novu potrebu, tako da sve više internet kafea prelazi u stvarne kafee, dajući mogućnost ljudima koji su ostvarivali svoje digitalne kontakte da se nađu i u realnom prostoru i vremenu. (Zatvoreni čet sistemi u južnom Londonu vremenom su počeli da zakazuju i “realni čaj” u Brikstonu).

MREŽE SU TU. DA LI ĆE NAS PROGUTATI? (Manuel Kastels)

Rizom, granjanje Interneta, pridodavanje i spajanje najrazličitijih, opštih i pojedinačnih sadržaja, čini od njega simulaciju života samog. Svi oni kompleksi odnosa i mreža među ljudima koji postoje u realnosti – odslikavaju se i u mrežama. Tu ste sa svojom veb stranicom sa koje se linkovima skače ka svim mrežama u kojima ste član, ka novinama u kojima ste objavljivali tekstove,

konferencijama i festivalima na kojima ste učestvovali... I kao što nastojite da svojim oblačenjem i izgledom stavite do znanja kojoj kulturi pripadate, tako i vaša internet stranica to nastoji da pokaže... Jedino što sada niste opremljeni samo za susrete u ulici kojom prolazite, u gradu u kome živite, već je vaša ulica jedan veliki svetski autoput, na kome kružite i vi i mnogi drugi, i na odmorima možete susresti ljude o kojima niste ni sanjali. Naravno, internet je zavistan više od slučaja no naši svakodnevni, racionalni i planirani kontakti u lokalnoj zajednici u kojoj čak i ako ne znamo lično sagovornike, znamo ih često kao javne ličnosti (stručnjake, umetnike). Internet nam dovodi u kuću brojne svetski poznate, ali i sasvim nepoznate ljude. Oni bolje opremljeni mogu čuti i njihov glas, neposredno razgovarati sa njima – ili im makar poslati poruku. To više nije samo prodor javnosti u našu sobu (kako je nekad označavana televizija), to je prodor “nepoznatih” u našu privatnost...

Retorika interneta jeste retorika zavodljivosti. Sličice se pojavljuju i gube, trepću i pozivaju da ih učitamo, da krenemo na put kojim inicijalno nismo hteli. Krećemo u skokovima s jednog elementa na drugi, s jedne pojave na drugu – istraživati, poslovati, komunicirati... praktično je sve moguće. Ono za šta su nekad bili potrebni meseci rada i istraživanja sada se može relativno brzo saznati... ali ta brzina vodi i do površnosti, lažne uverenosti da smo proučili određeni problem i da ga poznajemo. Upravo činjenica da nema centralne brige o internetu, da nema “klasifikacija” na koje je naš racionalni um naviknut i koje očekuje, pokazuje da sistemska informacija nedostaje i da ćemo o svetu za sada znati samo onoliko koliko su oni koji poseduju informacije želeli da nam kažu. (Sasvim banalno – ako ukucamo ime ulice Bulevar umetnosti, na Internet autoputu srešćemo mnoge ustanove i ljude, ali nećemo najznačajniju kulturnu ustanovu – Fakultet dramskih umetnosti. Njegovu internet stranicu još uvek ne preuzimaju najznačajniji svetski pretraživači).

INTERNET SUBVERZIJA

Internet je po definiciji najdemokračičniji medij. Svako može da ostvari svoju stranicu, da ulazi u dijalog, šalje hiljade poruka znanim i neznanim, glasa po mnogim važnim i nevažnim pitanjima... Ukucate ime prijatelja i vidite da ga možete susresti na mnogim tačkama web-a, nekada očekivanim, nekada sasvim neuobičajenim. Na sajtovima vezanim za njegov posao, ali i na sajtovima vezanim za neke društvene organizacije, subverzivne aktivnosti, protestne forme. Nad Internetom niko nema kontrolu u potpunosti. Naravno, totalitarni režimi nalaze načina da kontrolišu, poput kineskog koji kontroliše provajdere, ili našeg koji je sprečavao pristup određenim licima ili ustanovama preko subvencionisanih akademskih mreža, a preuzimajući Radio B92, preuzeo i njegove internet stranice i provajdersku mrežu za nevladine organizacije, i sl...

Od prenosa 9. martovskih događanja 1991. godine preko BBS-a (mreže u kojoj je u tom trenutku učestvovalo nekoliko stotina ljudi) do sistemske produkcije i distribucije informacija o uličnim protestima 1996-7. godine, prošlo je kratko, ali intenzivno vreme ovladavanja digitalnom tehnologijom u rubnim sferama društva. Presentacije nevladinih organizacija su atraktivnije i interaktivnije od presentacije javnih organizacija i organa uprave.

Internetom kruže i brojne političke peticije i zahtevi, od slobode za žene Avganistana do slobode za političke zatvorenike danas u Srbiji. Studentski pokret Otpor koristi internet presentaciju i kao sredstvo informisanja javnosti, dokumentovanja onoga što rade i što im se dešava, te na kraju kao najlakše i najjednostavnije sredstvo komunikacije sa zainteresovanima.

SAJBERDEMOKRATIJA

Sajber prostor može da postane mesto nove forme direktne demokratije na najširem planu²

Kako cenzure na internetu nema (uglavnom) – zamislite: možete sve reći, sve pokazati, u svakom trenutku, celom svetu, i što je “najgore”, veoma jeftino... A kako se recepcija ne može kontrolisati to je očito da smo suočeni sa imanentno “demokratskim” medijem.

Uglavnom, vlasti ignorišu značaj, potencijal i moć interneta (recimo za demokratski dijalog o određenim pitanjima zdravstvene, ekološke ili kulturne politike...) sem kad im zatreba novo propagandno sredstvo u komunikaciji sa svetom, no proliferacija poruka koje se u kriznim trenucima šalju u suštini zamagljuje značenje svake od njih pojedinačno. Pojam *medijska saturacija* tek od satelitske TV i interneta dobija svoje pravo značenje. Informativni oblak je obavio planetu, a mreže informacija su rizomima uronile u zemlju nepravilno se granajući. No, da li postoji u stvari autoput informacija? U mreži puteva koji su isprepleteni na najrazličitije načine, brauzeri – kao totalitarna saobraćajna milicija, stalno vas skreću na najznačajnije, tj. ekonomski najmoćnije puteve. Dakle – potpuna sloboda kretanja internet putevima tek je privid – najčešće vas put nikada neće dovesti do malih, privatnih, alternativnih, istinski subverzivnih sajtova. Za takvo pretraživanje retko ko ima vremena i snage...

S druge strane naletete na bolesne pojedince, na one koji će se u kafe četv predstaviti svojim lažnim identitetom, polom, godinama, profesijom... da bi realizovali svoje pedofilske, kriminalne aktivnosti. Upravo je završeno suđenje 36-godišnjaku koji je predstavljajući se kao šesnaestogodišnjak, naveo

2 Pierre Levy, *L'intelligence collective, pour une anthropologie du cyberspace*, La Decouverte, Paris, 1995.

dvanaestogodišnju devojčicu da mu internetom šalje slike svog nagog tela i učestvuje u erotskim razgovorima. A sve to, u roditeljskom domu, faktički u prisustvu roditelja nesvesnih šta se dešava u dečjoj sobi.

HAKERI KAO HEROJI NOVOG MILENIJUMA

Zloupotreba interneta nije ništa različitija od zloupotrebe bilo koje druge medijske ili životne mogućnosti. Stvaraoci virusa su gusari novog medija, iako im većinom njihove akcije ne donose nikakvu ličnu korist sem uživanja u činu uništenja. To nije “herostratski kompleks”, jer izumitelj virusa najčešće ostaje nepoznat. On uživa u skrivenoj moći nekoga ko “upravlja univerzumom” iz svoje sobe, ostavljajući pustoš u stotinama hiljada stanova tek prostim programom koga pošalje da luta internet autoputevima. Unosi nove i nove viruse koji razbijaju ustaljene sisteme komunikacija i rada, stvarajući nove brige ljudima koji su upravo otkrili kompjuter kao alatku. Sami nazivi programa kojima se distribuiraju virusi svedoče o nepromenjenoj ljudskoj naivnosti i želji da neko misli na njih. Srećna Nova godina! Nagrada! Ostrvo sreće!

No, haker je i junak novog doba. Usamljeni, marginalizovani pojedinac, daleko od svih centara moći, samo svojom pameću i inteligencijom uleće u najjače svetske sisteme – od Pentagona do berze. Vrlo često to je tinejdžer koji ni po čemu nije bio predodređen za klasičnog heroja, čak ni u svom razredu nije posebno cenjen, jer ono što on radi daleko je od očiju javnosti. I tada, kada njegov program uspe da uleti u zatvoreni sistem nekog centra moći koga doživljavamo kao otuđenu silu zla, u svima nama se razvija pobedničko osećanje da je pravda ipak moguća i dostižna.

OD HAKERSKE SUBKULTURE DO KOMPJUTERSKE KULTURE

Razvoj tehnologije obezbedio je oružje nove pravde, uzbudljive avanture ali i nove forme umetnosti. Kompjuteri i hakeri si stvorili “kapilarnu distribuciju” umetničkih dela ali i nove, drugačije prodore i eksperimente. Umetnici ne samo da su koristili nove tehničke mogućnosti od filma, preko televizije, a danas i videa, lasera, holografije, kompjutera..., već su i povratno uticali na njihovo dalje razvijanje.

Očito je da će u budućnosti utemeljeni jaz tehničkih i humanističkih kultura (kodifikovan i u inertnim sistemima školstva) morati da se premošćava i menja. Izvesno je da umetnik ili intelektualac koji ne zna da se služi kompjuterom, da koristi elektronske mreže, video tehnologiju, neće moći ni da se školuje ni da radi ili ostvaruje značajnija dela koja će biti dostupna kulturnoj javnosti pre svega preko tehnologije. Tako Vladan Radovanović govori da će

kompozitor morati da poznaje “osnove elektriciteta, elektroakustike i matematike da bi iscedio svaki potreban decibel, do maksimuma iskoristio prednosti naponskog upravljanja ili upotrebio amplitudnu modulaciju”³.

Danas se već postepeno učvršćuju, bar u razvijenijim zemljama sveta, i u umetničkim pokretima koji su otvoreni za tehnologiju i nove eksperimente, veze između naučnika, tehnologa, umetnika kao razna lica inicijalnog odmetnika i pravednika – hakera.

U razvoju umetnosti i stvaranju novih umetničkih grana, tehnološki pronalasci mogu da predstavljaju samo impuls, a nikako rešenje. Ni najkvalitetnije tehnološko rešenje ne mora imati za posledicu takvu umetničku reakciju koja će voditi kvalitativno novim ili boljim delima.

To pokazuje i realizovanje Gropijusove ideje pozorišne sale (“Totalnog pozorišta”) u domu kulture u Grenoblu, koja se vrlo malo (danas nimalo) koristi sa svim potencijalima koje ima. Projektujući Gropijus je smatrao da će njegovo “totalno pozorište dopustiti svakom reditelju da stvara svoju predstavu, zahvaljujući određenim tehničkim rešenjima i tokom same igre, na sceni sa perspektivom, na proscenijumu ili u kružnoj areni, ili istovremeno na trima scenama (...). Može se igrati na središnjoj sceni, ili na jednoj od bočnih scena, ili na svima odjednom (...) Iza stubova sale, u nastavku bočnih scena, prostire se prostran kružni kuloar koji se sa nizovima sedišta pretvara u amfiteatar i po kojem pokretna kolica mogu dospeti iz duboke scene, tako da se neka scenska zbivanja mogu odvijati oko gledalaca”⁴. Međutim, otkako je ovaj projekat u Grenoblu realizovan, tek je deo mogućnosti iskorišćen u nekoliko predstava. U ostalim slučajevima pozorište normalno funkcioniše kao scena kutija.

Doduše, ovaj projekat je zakasnio da bude realizovan u vreme kada je mogao izazvati pažnju stvaralaca – Apije, Šlemera, Krega, pa i Rajnharta i Piskatora, doba kada je vera u tehniku bila deo borbe za ostvarivanjem utopijskog društva, deo težnje avangarde za ostvarivanjem “optimalne projekcije”⁵.

Ipak, u kom će pravcu ići umetnost, iako je teško u potpunosti predvideti, može se naslutiti. “Futurologija umetnosti, pa i muzike, manje je nauka nego futurologija, recimo, ekologije. Malo je verovatno da će muzika postati ono što pretpostavljamo, mada nije isključeno, ako stvaramo onu muziku kakva verujemo da treba da bude, da ona takva i postane. U budućnosti muzika verovatno neće ličiti ni na jedan od svojih sadašnjih vidova, a jednom je verovatno više neće ni biti...”⁶

3 Vladan Radovanović, *Muzika i tehnika*, 4F, br. 12/13, 1983.

4 Mirjana Miočinović, *Surovo pozorište*, Nolit, Beograd, str. 255.

5 Aleksandar Flaker, *Poetika osporavanja*, Školska knjiga, Zagreb, 1984.

6 Vladan Radovanović, *Ibid.*

Naravno, ko je mogao i pretpostaviti da će likovni umetnici ostaviti platna i boje i “raditi sa otpornicima i poluprovodnicima, kao što danas rade sa četkama, violinama ili otpacima?” Nam Džun Pajk dalje kaže: “Ja sam tretirao katodnu cev (TV ekran) kao platno, dokazavši da ekran može biti superiorno platno. Odsad ću tretirati katodne zrake kao papir i pero. Kada bi Džojš živeo u naše vreme, *Fineganovo bdenje* bi sigurno radio na videotejpu zbog ogromnih mogućnosti manipulacije u vezi s uskladištenjem magnetskih informacija”.

Danas, Fineganovo bdenje bi sigurno nastalo kao hipertekst!

URBANE LEGENDE – INTERNET MITOVI

Transfer umetnosti na novu tehnologiju u popularnoj umetnosti i kulturi ipak teče spontano bez osmišljavanja od strane bilo umetnika bilo inženjera. Kompjuteri i internet su danas specifična i nova mesta okupljanja “oko logorske vatre”, usavršavanja umeća naracije (pričanja priča) i retorike. Vreme junaka u belom poršeu koji kruži Beogradom zaludujući miliciju, odavno je prošlo, kao i vreme okupljanja njegove publike na Slaviji. Sada se publika okuplja pred kompjuterskim ekranom iščitavajući nove legende: Bila Gejtsa, novog Robina Huda koji će vam na svaku poslatu poruku dodati određenu količinu novca te uskoro možete očekivati ček; poklon GAP-a (koji naravno nikad neće stići...), letovanje na egzotičnim ostrvima, čudesna dijeta Majo klinike (koja sa njom naravno nema nikakve veze)... No internetom kruže i mnoge druge – istinite i lažne poruke. Najviše lažnih je ekološko-zdravstvene prirode: o štetnosti dezodoransa, o zagađenju sredstava za higijenu, o zagađenju vode...

Zbog čega se tim pričama više veruje od priča koje pročitamo u novinama ili vidimo na televiziji? Otkuda ta čudna spremnost da poverujemo u svaku e-mail poruku koju dobijemo? Možda i stoga što oni koji šalju lažnu vest često koriste pseudo-naučni jezik – te u prvom momentu, površno pročitani tekst deluje kao značajno naučno otkriće. Ili stoga što često obećava neuobičajen, teško dostižan poklon? Ili zato što nas mole da prosledimo poruku dalje – pa ta briga za druge, altruizam koji pošiljalac pokazuje, obavezuje i nas da tako delujemo.

LANAC SVETOG ANTUNA

Dakle, nemojte prekidati lanac, ostavićete usamljenog i bolesnog malog Brajana, nećete biti srećni (a ukoliko prosledite e-mail možete očekivati srećan događaj u roku od nekoliko sati...), pa iako odbijate sujeverje, ipak ispunjavate zahtev... Koliko priča je tako prosleđeno, anketa, pitalica... koliko novih legendi je stvoreno... Priča “oči duše” o dva bolesnika, pokretnom i nepokretnom stigla je do mene preko nekoliko kanala, a to je priča po kojoj već generacijama studenti FDU rade svoje filmove (bolesnik prepričava drugom

šta vidi kroz prozor, a u suštini, iza prozora je samo zid). “Perfektna šala” (o savršenoj ženi, savršenom muškarcu i Deda mrazu) koju sam sačuvala u svom folderu pod nazivom Mizoginija, završava porukom: ako pošaljete ovaj e-mail samo jednoj osobi, želja vam se neće ostvariti, ali bićete srećni, ako ga pošaljete na dve adrese – želja vam se ostvaruje za godinu dana, na pet adresa – za mesec dana, na 10 adresa – za nedelju dana, na 15 adresa – sutra, na 20 adresa – za 2 sata!

Nepalski tantra totem za sreću obišao je svet internetom mnogo puta i zaustavio se u mom e-mail box-u stigavši iz Engleske, Bugarske, Rusije i Francuske. Kao i takozvana “perfektna šala” i ovaj tantra totem završava obećanjem ili pretnjom – ne čuvajte poruku, tantra totem morate otposlati najdalje u roku od 96 časova osobama za koje mislite da im je potrebna sreća (možda je to razlog što mi je toliko poznatih poslalo ovaj mejl, više no njihovo sopstveno sujeverje): ako pošaljete ovaj mejl na manje od pet adresa, vaš život će se malo poboljšati, ako pošaljete na više od 5 – znatno će se poboljšati, na 9 do 14 adresa – doživete bar 5 iznenađenja u sledeće tri nedelje, na preko 15 adresa – sve što ste ikada sanjali počće da se ostvaruje. Moram priznati da odluka koju sam odavno donela da ovakve mejlove ne šaljem dalje, nije baš jednostavna – ponekad osetim grižu savesti da sprečavam ljude da se za trenutak učine samima sebi važni i srećni, da čine dobro delo. (Jedan broj mejlova podrazumeva da se čestitanje treba i da vrati ka osobi koja vam je poslala mejl).

Banalnost sadržaja ovakvih poruka ne umanjuje im kredibilitet – naprotiv, što je sadržaj poruke jednostavniji – to više ima šanse da se doživi kao iskrena poruka namenjena ostvarenju sreće u društvu!

STEREOTIPI POPULARNE KULTURE U DIGITALNO DOBA

*Kompjuter je za nas što je bio seks za viktorejance,
pretnja i opsesija, tabu i fascinacija⁷*

Druga priča koju sam dobila koristi činjenicu da u engleskom jeziku nema roda. Stoga đaci na kursu francuskog pokušavaju da odgonetnu kog li je roda reč kompjueter u francuskom jeziku. Grupa se podelila na žensku i mušku podgrupu, i svaka od njih je zaključila da je jedino logično da kompjueter pripada onom “drugom” rodu. Žene, dakle, ocenjuju da kompjueter mora biti muškog roda jer: iako su stvoreni da vam rešavaju probleme, najveći deo vremena oni su sami po sebi problem; puni su podataka, ali nemaju ključ

7 Sherry Turkle, *Life On The Screen: Identity in the Age of The Internet*, Simon and Schuster, New York, 1995, str. 327.

njihovog razumevanja; tek što ste ih pribavili, shvatili ste da ste sa malo čekanja mogli dobiti i bolji model.

S druge strane, muškarci su zaključili da kompjuter mora biti ženskog roda jer niko do njihov kreator ne shvata njihovu logiku; jezik kojim razgovaraju međusobno sa drugim kompjuterima nikom drugom nije razumljiv; svaka i najmanja greška se arhivira i aktivira mnogo kasnije; a kad se priklonite jednom modelu, tek onda se ispostavljaju veliki izdaci za razne nove i nove delove, poboljšanja i ulepšavanja.

Zašto citiram ovaj tekst pun stereotipa o razlikama muškaraca i žena? Upravo stoga da pokažem kako internet još uvek nije stvorio nove kulturne obrasce i vrednosti. Obrasci su isti, strukture mitova su iste, stereotipi i predrasude, samo se sadržaji mitova i legendi razlikuju. Polako se stvaraju novi heroji, ali još uvek imaju oblik i karakteristike onih koje je masovna kultura već odavno plasirala kroz filmove i video spotove. Uputstva za dobar život koji nam šalje nepalski tantra totem kao da su proizašla sa stranica žute štampe (Naučite napamet vašu omiljenu pesmu; Ne sudite ljudima prema njihovim rođacima; Govorite sporo ali mislite brzo; Ne dozvolite da mala svađa pokvari veliko prijateljstvo; Nasmešite se kad podignete telefonsku slušalicu – onaj ko vas je pozvao shvatiće to po vašem glasu; Atmosfera ljubavi u vašem domu je važna...) i zbog njihove banalnosti ne smemo odbacivati vrednost medija – medija koji predstavlja pravi novi lavirint kraja XX veka, lavirint u koga sve češće i sve rađe ulazimo bez mnogo želje da pronademo izlaz.

Univerzitetski koreni interneta još uvek u mnogome određuju i njegovu logiku i način korišćenja. No svet trgovine prodire sve više i više u njegove hodnike i skloništa. Iracionalna ekonomija interneta (Negroponte) sve više postaje deo svetske ekonomije i najnovije spajanje dve gigantske firme: AOL-a i Varner-a pokazuju da će budućnost interneta biti sve više i budućnost masovne kulture, šou biznisa.

Internet nema fizičkih ograničenja koje imaju arhivi ili ma kako obimne i velike enciklopedije i knjige. Može se ići do maksimuma i u dubinu i u širinu, i u dopunu, komunikaciju – interaktivnost. Dakle, i naše mišljenje i stav mogu postati deo te enciklopedije budućnosti.

Neograničene perspektive i horizonti digitalizacije danas omogućavaju da sajberkultura reflektuje novu formu univerzalnosti – otvorene univerzalnosti. Ta “virtuelna agora” ne samo da olakšava navigaciju i orijentaciju u znanju i njegovom pribavljanju; omogućava multikriterijsku evaluaciju u realnom vremenu brojnih predloga, informacija i procesa, te pre svega favorizuje razmenu znanja: omogućavajući kolektivnu konstrukciju smisla – smisla života koji upravo živimo.

Delovi ovog teksta objavljeni su u nastavcima u dnevnom listu *Danas*, podlistku Com_medi@, april-maj 2000.

LITERATURA

1. Castells, Manuel (trilogy), *The information Age: economy, society and culture: I The rise of network society, II The Power of identity, III The end of millenium*; Blackwell Publishers.
2. Flaker, Aleksandar, *Poetika osporavanja*, Školska knjiga, Zagreb, 1984.
3. Guedon, Jean-Claude, *La planete cyber – Internet et cyberspace*, Gallimard, Paris, 1996.
4. Levy, Pierre, *L intelligence collective, pour une anthropologie du cyberspace*, La Decouverte, Paris, 1995.
5. Miočinović, Mirjana, *Surovo pozorište*, Nolit, Beograd.
6. Negroponte, Nikolas, *Biti digitalan*, CLIO, Beograd, 2000.
7. Radovanović, Vladan, *Muzika i tehnika*, 4F, br. 12/13, 1983.
8. Ritzer, George, *The Mcdonaldization of society*, Sage publications, 1995.
9. Šopenhauer, Artur, *O pisanju i stilu*, Ars Longa V.B., Beograd, 1982.
10. Turkle, Sharry, *Life on the screen: Identity in the Age of the Internet*, Simon and Schuster, New York, 1995.

Milena Dragičević Šešić

DIGITAL CULTURE – ENTERTAINMENT, ART, COMMUNICATION

Summary

This paper is a collection of short essays in praise of the new technological revolution and the internet, written and previously published in the year 2000, in the April-May issues of the daily newspaper *Danas*.